

esküdtek volna össze, miközben nem ritkán unokák, dédunokák, ükunokák vették körül őket. Ezeknek az embereknek ettől a szokatlan hosszú életkorától megindulva Csáky bíboros az egész nemzetségnek felmentést adott a földesúri adótól. Végül a korától egyre jobban elnehezedve a férfi vakoskodni, a feleség dadogni kezdett; míg erejük kimerülvén későn ugyan, de szép nyugodtan lerótták tartozásukat a természetnek".

Sajnos Bél Mátyás nem írta meg, hogy Csáky Imre érsek mikor kérdezte ki a különlegesen öreg embert. Gyanítható azonban, hogy érsekségének kezdetén, amikor először fordult meg lehangoló külsejű székvárosában. Csáky Imre 1710-től 1732-ig viselte a kalocsai érseki címet. 1712–3-ban töltötte először Kalocsán a telet. A mocsarak között fekvő városban "pusztán lakó vadembernek" érezte magát (MÁLNÁSI ÖDÖN, Gróf Csáky Imre bíboros élete és kora. Kalocsa, 1933. 88–9). Valószínűleg ekkor találkozott a természeti csodának számító különlegesen öreg kalocsai emberrel, akit a XVIII. század első évtizedeinek kalocsai lakosai *Vén Ember*-ként emlegettek, elindítva ezzel a *Vén* családnév lassú kialakulásának folyamatát.

BÁRTH JÁNOS

Családnév-módosítások a detroiti magyarban

A névtani kutatásoknak külföldön és Magyarországon is nagy hagyományai vannak. Az egyes részterületek vizsgálhatók történeti vagy szinkrón, ezzel együtt szigorúan nyelvészeti, pszicholingvisztikai stb. szempontból is. Mivel azonban bizonyos névtípusok erősen kötődnek a mindennapi nyelvhasználathoz, sőt, az egyes beszélői csoportok nyelvi repertoárjának szerves részét képezik, ezért a szociolingvisztika elmélete és módszertana a névtani vizsgálódásoknak is megfelelő keretet adhat.

A magyarországi személynévadás és -használat "szabályszerűségei" például szoros összefüggést mutatnak az egyes szociológiai-szociolingvisztikai változókkal: olyanokkal, mint az életkor, iskolázottság, a lakóhely típusa, foglalkozás; az adott közösség arculata a társadalmi kapcsolathálók, az etnikai hovatartozás, a hagyományörzés vagy a csoportkohézió tükrében.

Különösen érdekesek ebből a szempontból a két- vagy többnyelvű közösségek, ahol a névadás és névhasználat nemcsak közösségen belül vizsgálható, hanem interetnikus vonatkozásban is.

A detroiti magyarok kétnyelvű nyelvhasználatának elemzésekor szembesülhetünk néhány olyan névtani problémával, melyektől e kisebbségi csoport nyelvállapotának leírásakor nem tekinthetünk el, s melyek egy későbbi kutatás során körültekintő, irányított felméréseket igényelnek. A főbb kérdések a következők:

1. Családnév-módosítások
2. Keresztnévadási szokások; középső nevek
3. Névhasználat különböző nyelvhasználati szintereken

4. A magyar közösség által fenntartott szervezetek, intézmények, létesítmények elnevezései
5. Ország-, város- és utcanevek a detroiti magyar nyelvhasználatban
6. "Ethnonymák" (külső és belső népnevek)
7. Névhasználat az amerikai magyar sajtóban
8. A nevek mint a lojalitás/szolidaritás szimbólumai

Az egyes problémakörök természetesen az egyes bevándorló hullámoktól és generációktól függően, a kétnyelvűség változatos megjelenési formáiban eltérően jellemezhetők. Noha a névanyag igen gazdag, s érdekes nyomon követni a különböző névtípusok előfordulásait a detroiti magyar nyelvhasználat különféle színterein, e dolgozatban a családnév-módosítások kérdéséhez szeretnék némi adalékkal szolgálni.

A példaanyag négy forrásból származik: 1987-es nyelvhasználati kérdőívem tartalmazott nevekre vonatkozó kérdéseket; a detroiti közösség által szervezett rendezvényeken feljegyzett adatok; a *Detroiti Újság* 1923. és 1957. évi néhány számában, főként hirdetésekben és gyászjelentésekben olvasható nevek, valamint a Szent Kereszt Egyházközség 75 éves jubileumi albuma, mely közreadja az élő s a már elhunyt detroiti magyar hívek névsorát.

FÁBIÁN PÁL (1948: 34) "Az amerikai magyarság nyelve" című munkájában a nevekről szólva ezt írja: "A magyar neveket, ha az amerikai magyar társadalmi élettel kapcsolatosan kerülnek szóba, magyar szokás szerint írják, pl. 'Ott láttam az estélyen Cukor Mórt, Ratkó Aurélt...' stb. De mihelyt amerikaiakkal együtt szerepelnek magyarok, már az amerikai szokás a döntő: Mr. N. N., Mrs. X., Miss Y. Ilyenkor elől van a keresztnév, mégpedig angolul: Mr. *John* Kovács, Joe Király, Steve Csonka, Charles Kovács, George Gazda." Valóban, a keresztnévek angol változata nagyon gyorsan megjelenik (vö. HAUGEN 1963: 206), ugyanakkor mind az írott, mind pedig a beszélt nyelvben váltakozik a magyar és az angol előfordulás a kontextustól, témától, színterektől, beszédpartnerektől stb. függően. (A keresztnevekről lásd még KONTRA 1990: 107–8.) De mit mondhatunk a családnevekről?

A családnevek esetében kerülnünk kell a *névangelosztás* kifejezést, hiszen ez a szó csak részlegesen fedné le azokat a tendenciákat, melyek az amerikai magyar családnevek módosulását jellemzik. (Ugyanezt a névmagyarosításra lásd BENKŐ 1948: 40.)

Átfogó statisztikák ugyan máig sem készültek, mégis azt mondhatjuk, hogy az "angollá vált" magyar nevek között a legkisebb halmazt a *Horváth > Washington*¹ típusú teljes névcseré képviseli. A családnév-módosításnak e végső pólusig több fokozata és számos indítéka lehet. Olyanokra gondolok itt, mint a bevándorló kötődésének mértéke saját közösségéhez, illetőleg a többségi társadalomhoz; annak tekintetbe vétele, hogy vajon az egyén személyes boldogulását (egzisztenciáját, társadalmi emelkedésének esélyeit) az etnikai kisebbségen belül avagy azon kívül tudja biztosítani; a név viselőjének viszonya saját nevéhez.

¹A nevek ejtészváltozatainak átirását terjedelmi okok miatt nem közlöm.

A legfontosabb szempont mégis a név "elfogadhatósága", kiejthetősége az angol anyanyelvű beszélők számára úgy, hogy az az eredeti hangzást megközelítse. A magyar családnévek között kevés az úgynevezett tabu-szó (taboo word), így ritkán fordul elő az az eset, amikor a név egésze ébreszt negatív asszociációkat a hallgatóban. Ezzel az eshetőséggel a detroiti példákban szinte nem is kell számolnunk. A gondot gyakrabban az okozza, hogy a magyarban vannak olyan hangok (illetőleg betűk, betűkapcsolatok), melyek az angoltól vagy teljesen hiányoznak vagy ejtésük eltérő. Mindebből az következik, hogy a családnév-módosítás leginkább helyesírási kérdés: "ha egy magyar vezetéknev betűképe angol szabályok szerint olvasva a magyar hangsortól lényegesen eltérően hangzik, a nevet viselője gyakran 'újraírja', vagyis betűképét úgy változtatja meg, hogy az angolul kiolvastva közel(ebb) legyen eredeti magyar hangképéhez" (KONTRA 1990: 107).

Mégis szembevetendő, hogy ezek a módosítások nem mindig következetesek. Egyrészt nem minden alkalommal változtatják meg a névben az összes olyan betűt, amely a kiejtésben nehézséget okozhat: pl. *Szőlősy*-ből *Sölősy*, *Eperjessy*-ből *Aperjesy* lett, de e változatok ejtése ebben a formában sem azonos a magyarországiával. Természetesen nem is minden magyar név alkalmas az ilyen "beavatkozásokra", ugyanakkor viselőjének sem az az elsődleges célja, hogy eredeti, az óhazából örökölt hozott nevének írásképét a felismerhetetlenségig megváltoztassa. A közösségben kialakultak ugyan bizonyos névátírási szokások, de az a tény, hogy még az egyazon családhoz tartozók névhasználatában is mutatkoznak különbségek, egyrészt azt jelzi, hogy az egyes generációk eltérően viszonyulnak a nevekhez, másrészt, hogy nem mindenki ugyanazt tartja megőrzendőnek eredeti neve hangzásából.

Az első azon (többnyire idegen eredetű) nevek csoportja, melyek kiejtése nem különbözik jelentősen a két nyelvben: pl. *Bolla*, *Fodor*, *Gruber*, *Heller*, *Herbert*, *Leffler*, *Marton*, *Pisch* stb.

Az angolul másképp hangzó nevek között szép számmal vannak olyanok, melyek módosulása nem függ össze az ejtésbeli közelítéssel. Elsősorban nyomdatechnikai okokból a hivatalos iratokban, a detroiti telefonkönyvben hiányoznak az angolban nem használatos ékezetek, ennek ellenére a leginkább hagyományőrző névcsoportnak ez tekinthető: *Agárdy* > *Agardy*, *Balázs* > *Balazs*, *Bányai* > *Banyai*, *Bán* > *Ban*, *Borbély* > *Borbely*, *Császár* > *Csaszar*, *Csikós* > *Csikos*, *Dudás* > *Dudas*, *Hajdú* > *Hajdu*, *Horváth* > *Horvath*, *Kemény* > *Kemeny*, *Kesző* > *Keszo*, *Kovács* > *Kovacs*, *Körmendy* > *Kormendy*, *László* > *Laszlo*, *Németh* > *Nemeth*, *Pethő* > *Petho*, *Sóter* > *Soter*, *Török* > *Torok* stb.

A detroiti magyarok többsége részlegesen, egy-egy betű vagy betűkapcsolat cseréjével "írta át" a nevét. A legjellemzőbb betűcserék a következők:

cs > ch: *Csfzik* > *Chizik*, *Csont* > *Chont*, *Csapó* > *Chapo*, *Kovács* > *Kovach*, *Milatics* > *Milatic*, *Pilcsák* > *Pilchak* stb.

sz > s: *Szabó* > *Sabo*, *Szölősy* > *Sölősy*, *Veszprémi* > *Vespremi*, *Ravaszdy* > *Ravasdy*, *Koszó* > *Koso* stb.

s ~ ss > sh: *Béres* > *Beresh*, *Dudás* > *Dudash*, *Kis/Kiss* > *Kish*² stb.

²A *Kiss* a tíz leggyakoribb családnév egyike Detroitban is. Ennek ellenére csak két olyan előfordulást regisztráltam, amikor nem változtatták meg az írásképet ss-ről sh-ra, szemben az

j ~ ly > y: Balajthy > Balaythy, Bujtás > Buytas, Jagadics > Yagadics,
Jámbor > Yambor, Jandó > Yando, Major > Mayor, Szulyák > Suyak stb.

Néhány további példa a korpuszból:

e > a: Eperjesy > Aperjesy, Pekk > Pack (ez egyben példa a kk > ck változásra is).

a > o: Szóvégi helyzetben, egyetlen név, a szintén gyakori Varga > Vargo minden
írott előfordulásában o-s változatban szerepelt.

zs > z: Boldizsár > Boldizar, Bozsik > Bozik, Lezsák > Lezak stb.

gy > j: Gyurkó > Jurko (szókezdő helyzetben).

Az eddig bemutatott családnévek, az idegen eredetűeket leszámítva, még
utalnak viselőjük magyar származására, bár olykor ez téves következtetésekhez is
vezethet (vö. CSAPO 1983: 35–6). A másik végponton a felvett angol nevek
helyezkednek el. Vannak azonban közbülső "állomások" is.

Az egyik ilyen típust éppen az a törekvés eredményezi, amikor az íráské-
p módosításával nagyon tudatosan igyekeznek megőrizni az eredeti hangzást: pl.
Gatesy < *Géczy* vagy *Kastely* < *Keszthelyi*. A másik igen gyakori köztes típus azon
nevek osztálya, melynek elemei mind a magyar, mind az angol névkészletben
megtalálhatók. Ebben az esetben a bevándorló új vezetékneve egyszerű fordítás
útján jön létre: *Angyal* > *Angel*, *Jakab* > *Jacobs*, *József* > *Joseph*, *Károly* > *Charles*,
Király > *King*, *Konrád* > *Conrad*, *Kovács* > *Smith*, *Molnár* > *Miller*,
Miklós > *Nicholas*, *Szabó* > *Taylor*, *Szakács* > *Cook* (az utóbbira egyetlen példát
találtam).

A fentebb bemutatott detroiti magyar családnév-módosításokat az emigráns
kisebbségi helyzet természetes velejárójaként értékelhetjük. A bevándorlóknak és
gyermeküknek alkalmazkodniuk kellett a megváltozott nyelvi, kulturális, gazdasági
környezethez és szokásokhoz. Ezek a változások a neveket sem kerülhették el.

Irodalom:

BENKŐ LORÁND 1948: A családnév-változtatás kérdései: Magyarosan 17 [1948]: 40–45.

CSAPO MARGIT 1983: A magyar nyelv használata Vancouverben és környékén: Nyelvünk és
Kultúránk 52 [1983]: 35–42.

FÁBIÁN PÁL 1948: Az amerikai magyarság nyelve. Magyarosan 17 [1948]: 33–40.

HAJDÚ MIHÁLY 1983: Magyar–angol, angol–magyar keresztnévészótár. ELTE, Magyar
Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, Budapest, 1983.

HAUGEN, EINAR 1969: The Norwegian Language in America: A study in bilingual behaviour.
1–2. Second Edition. Indiana University Press, Bloomington.

KONTRA MIKLÓS 1990: Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból. Linguistica series
A, Studia et Dissertationes 5. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest.

A Szent Kereszt Egyházközség 75 éves jubileuma 1905–1980. Jubileumi évkönyv. Holy Cross
Parish, Detroit.

Detroiti Újság 1923. évi július 6-i, július 20-i és 27-i száma; 1956. február 3-tól 1957. június 28-
ig megjelent számai.

BARTHA CSILLA

összes többi névvel, amelyeknél igen nagy volt az ingadozás. Közrejátszhat ebben, hogy a *kiss*
főnévként ('csók') és igeiként ('csókol') is része az angol szókészletnek, s noha nem tabu-szó, s
az amerikai névadási szabályok nagyon liberálisak, ez a név eredeti formájában derűltsegre,
viccelődésre adott okot. Mindezt adatközlőim az interjúkban megerősítették.